

Mewa siwa - *Larus canus* Linnaeus, 1758

Status: Nieliczny gatunek lęgowy. W roku 2022 stwierdzono gniazdowanie 280-330 par w korycie Wisły, aglomeracji warszawskiej i mieście Płock. Gatunek regularnie przelotny i zimujący.

Środowisko: Mewa siwa w latach 2010-2022 gniazdowała głównie (ok. 60% w 2022 r.) w korycie Wisły, budując gniazda na ziemi na nisko porośniętych lub piaszczystych wyspach i leżących martwych drzewach, rzadziej na drzewach stojących lub wystających z wody elementach konstrukcyjnych. Drugim najczęściej zajmowanym siedliskiem były dachy budynków: hali przemysłowych, budynków handlowo-usługowych, uczelni i szkoły. Pojedyncze stwierdzenia dotyczą gniazdowania na jeziorach, starorzeczach, osadnikach, żwirowniach, w gnieździe gawrona, na słupach energetycznych, a nawet na lampie ulicznej. Żerujące ptaki obserwowano nad wszelkimi wodami, na polach uprawnych, w miejscach składowania odpadów komunalnych, a poza sezonem lęgowym licznie również w parkach miejskich i na osiedlach dużych miast, gdzie dokarmiane są ptaki.

Zdjęcie 1. Para mew siwych *Larus canus* na lęgowisku w Dolinie Środkowej Wisły (fot. J. Rapczyński)

Zdjęcie 2. Mewa siwa *Larus canus* na zimowisku (fot. J. Rapczyński)

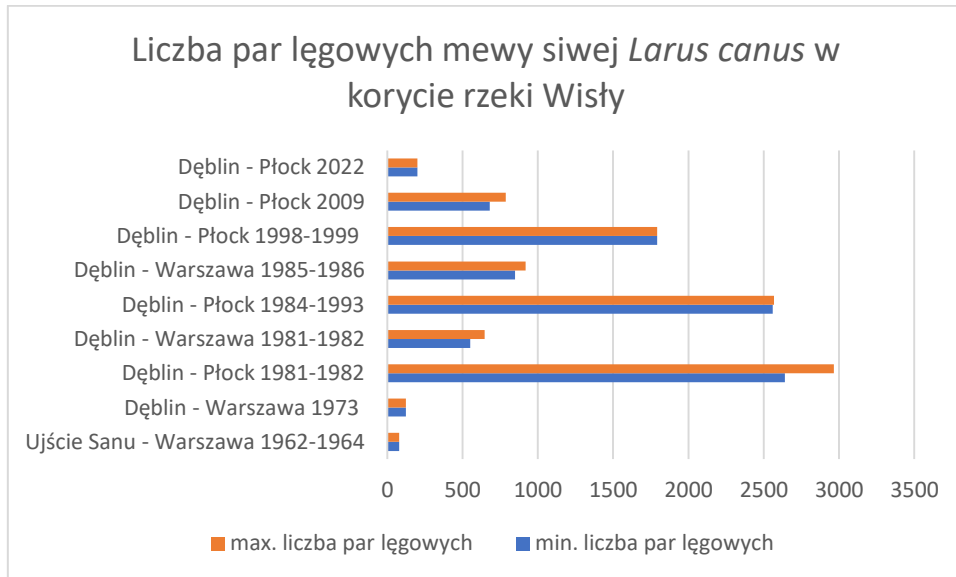
Rozmieszczenie i liczebność. Przeprowadzony w roku 2022 krajowy cenzus mewy siwej (Beuch *et al.* 2022) wykazał gniazdowanie 280-330 par mewy siwej na terenie Niziny Mazowieckiej, co stanowiło aż 56-66% krajowej populacji. Główną ostoją gatunku w regionie i kluczową w skali kraju pozostaje rzeka Wisła, w korycie której stwierdzono około 200 par lęgowych. Ptaki podchodzące do lęgów na Wiśle stanowiły jedyną populację mewy siwej na Nizinie Mazowieckiej, która zajmowała naturalne siedliska. Największa naturalna kolonia licząca 45 par, znajdowała się na wyspie wiślanej, na wysokości miejscowości Magnuszew. Jedną parę stwierdzono w półnaturalnym siedlisku stawów rybnych, w kolonii mew białogłowych *L. cachinnans* w rezerwacie przyrody Stawy Raszyńskie (J. Rapczyński i T. Chodkiewicz). Pozostałe mewy siwe gniazdowały w dużych osiedlach ludzkich, najczęściej w oddaleniu do 10 kilometrów od Wisły. W aglomeracji warszawskiej zlokalizowano w sumie 42 pary, z czego większość zasiedlała dachy budynków przemysłowych i handlowo-usługowych (J. Rapczyński). Największa kolonia liczyła 18 par i znajdowała się na hali w dzielnicy Targówek, w sąsiedztwie mew białogłowych i srebrzystych *L. argentatus*. Jeden lęg odbył się na dachu jednopiętrowej szkoły podstawowej w Otwocku, pośród zabudowy domów jednorodzinnych w lesie sosnowym. Dwa gniazda w dzielnicy Wawer i jedno w miejscowości Klarysew stwierdzono na słupach energetycznych, na wysokości około 20 metrów. Gniazdowanie potwierdzono również na dachach budynków w Płocku – 35 par. Z pięciu gniazd znalezionych w Kozienicach, trzy były na dachach, a po jednym w gnieździe gawrona *Corvus frugilegus* i na lampie ulicznej (M. Rębiś).

Zmiany liczebności. Historia gniazdowania mewy siwej na Nizinie Mazowieckiej jest stosunkowo krótka, ale dość dynamiczna. Taczanowski (1882) określał ten gatunek jako niełęgowy, występujący tylko na przelotach, podobnie Neumann (1918) oraz Sumiński i Tenenbaum (1921) obserwowali ten gatunek licznie nad Wisłą, lecz łęgów nie stwierdzali. Pierwszy przypadek gniazdowania stwierdzono w roku 1956 pod Wyszogrodem (Dobrowolski 1958). Od tamtej pory mewa siwa gnieździ się rokrocznie na Wiśle, okazjonalnie na innych dużych rzekach i różnych zbiornikach wodnych, a od niedawna również z dala od wody, głównie na dachach budynków.

Koryto Wisły: Po pierwszym stwierdzeniu łęgu w 1956 roku pod Wyszogrodem, już w kolejnym roku Luniak (1971) stwierdził pierwszy łęg powyżej Warszawy, na 484 km szlaku żeglugowego. Rok później ten sam autor podał cztery znalezione gniazda na odcinku 485-497 km rzeki. Wesołowski *et al.* (1984) dla lat 1962-1964 podają już 80 par mewy siwej, aczkolwiek na odcinku od ujścia Sanu (będącego poza granicami Niziny Mazowieckiej) do Warszawy.

Ci sami autorzy odnotowali w 1973 roku 124 pary mewy siwej na odcinku od Dęblina do Warszawy. Podczas liczeń przeprowadzonych dalej przez tych samych autorów w latach 1981-1982, po raz pierwszy objęto cały odcinek Wisły mieszczący się na Nizinie Mazowieckiej (od Dęblina do Płocka). Stwierdzono aż 2641-2966 par (średnio 10,2-11,5 pary/km), w tym 551-646 par na odcinku od Dęblina do Warszawy, co oznacza spektakularny wzrost o 344-421% względem poprzedniego liczenia na tym odcinku w roku 1973. Największą wówczas kolonię, zlokalizowaną koło Kępy Polskiej, oszacowano na 500 par. W latach 1984-1993 liczba par łęgowych na odcinku od Dęblina do Płocka została określona na 2559-2569 (9,8 pary/km), przy czym w latach 1985-1986 od Dęblina do Warszawy stwierdzono 850-920 par, co jest wzrostem o kolejne 42-54% w stosunku do liczenia z lat 1981-1982 na tym odcinku (Dombrowski *et al.* 2021). Liczenia przeprowadzone w latach 1998-1999 na całej długości Wisły w granicach Niziny Mazowieckiej wykazały obecność 1792 par (6,8 pary/km) na odcinku od Dęblina do Płocka, co świadczy o wyraźnym spadku o 30% (Chylarecki *et al.* 1998, Keller *et al.* 1998, 1999). Dwadzieścia lat później, w roku 2009 liczenia przeprowadzone na całym odcinku od Dęblina do Płocka wykazały 680-787 par łęgowych (2,6-3,0% pary/km), co oznacza spadek o kolejne 56-62% względem liczebności z lat 1998-1999 (Bukaciński *et al.* 2021). Liczenie w roku 2022 zakończyło się rezultatem około 200

par lęgowych (1,1-1,3 pary/km), który oznacza spadek o 70-75% w stosunku do roku 2009 i powrót do liczebności z lat 70' (Beuch *et al.* 2022).

Inne lokalizacje: Poza korytem Wisły mewa siwa gniazdowała okazjonalnie i w liczbach będącym niewielkim udziałem zsumowanej liczebności dla regionu, aż do momentu skolonizowania dachów budynków mieszkalnych. Pierwsze lęgi poza Wisłą miały miejsce w latach 1984-1987 na Dolnym Bugu, gdzie w korycie do lęgu przystępowały 1-2 pary (Dombrowski *et al.* 2021), w latach 1988-1990 na Narwi i jej starorzeczu koło Ostrołęki gniazdowały 1-3 pary (Kasprzykowski i Mitrus 1997), ponadto kilka par gniazdowało w latach 1989-1990 na odstożnikach EC Kawęczyn (Stolarz i Nowicki 1999). W latach 90' stwierdzano pojedyncze lęgi i pary nad dużymi rzekami i na zbiornikach wodnych. W korycie Bugu: 2 pary pod Zuzelą (Z. Adamski i B. Klejzerowicz), 1 para pod Szuminem, 1 para koło Wajkowa (Kasprzykowski i Mitrus 1997). W korycie Narwi: 3 pary w dolnym biegu (Dombrowski *et al.* 2021) i 1 para koło Różana (Kasprzykowski i Mitrus 1997). Pozostałe stanowiska to para na Pilicy koło Wysmierzyc (Chmielewski i Iwanczuk 1998), para na stawach w Czołomyjach (A. Domrowski), 4 pary na terenie zakładów przemysłowych w Płocku (I. Kaliszewski), para na żwirowni Brzuze (Rzępała *et al.* 1999) i ptaki lęgowe na stawach w Bąkowcu (Kurowski 1998). Liczebność mewy siwej poza Wisłą nie wzrosła także w latach 2000' i 10', gdy gniazdowały 1-3 pary na popiołach elektrowni w Kozienicach (M. Rębiś), pojedyncze na stawach w Bąkowcu, 2 pary w Garbatce-Zbuczynie (Chmielewski 2020), 2 pary na stawach w Rykach (S. Aftyka), 1 para w Długowoli (C. Iwańczuk), 1 para na zalanym placu budowy na warszawskim Wilanowie (Sikora 2011), 4 pary nad Bugiem w Kuligowie (Rejmer M.), para na zbiorniku Mokre Łąki w Truskawiu (A. Olszewski, S.

Matuszewski) i para na odstojnikach w Konstancinie-Jeziornie (Ł. Matyjasiak) oraz 1 para w r. 2012 na efemerycznym zbiorniku pod Zakroczymiem (Węgrzynowicz 2018). Na przełomie lat 10' i 20' XXI wieku udział ptaków gniazdujących poza korytem Wisły zwiększył się znacząco, ze względu na rozpoczęcie monitoringu ptaków podchodzących do lęgów na dachach budynków. Przyczyną większego udziału jest rosnąca populacja dachowa i drastycznie malejąca wiślana. W roku 2022 stwierdzono gniazdowanie w sumie 77 par na dachach budynków, co stanowiło 23-28% wszystkich mew siwych gniazdujących na Nizinie Mazowieckiej. Dachowe pary stwierdzano w aglomeracji warszawskiej – 39, Płocku – 35 i Koziennicach – 3.

Przyczyny zmian liczebności: Za główne przyczyny gwałtownego spadku liczebności mewy siwej, trwającego od drugiej połowy lat 90', wskazuje się niski sukces lęgowy i wysoką śmiertelność dorosłych ptaków. Odpowiedzialne za to są głównie drapieżniki lądowe: wizon amerykański *Neogale vison*, lis *Vulpes vulpes* i jenot *Nyctereutes procyonoides*. Czynnikiem powodującym wysoką śmiertelność piskląt bywają również masowe wyroje meszek (Bukaciński i Bukacińska 2009). Postępującym procesem mający negatywny wpływ na wszystkie gniazdujące na Wiśle ptaki jest antropopresja, która z roku na rok przybiera na intensywności. Spacerowicze, kajakarze, quadowcy, paralotniarze, samoloty i helikoptery coraz częściej zakłócają ptakom spokój, doprowadzając do porzucania lęgów lub śmierci piskląt. Nadzieję budzą nowe siedliska zajmowane przez ptaki, jakimi są pozbawione lądowych drapieżników dachy budynków. O ile tylko w sezonie lęgowym nie są prowadzone żadne prace konserwatorskie, ani nie odbywa się celowe płoszenie ptaków, sukcesy lęgowe mogą być wysokie (J. Rapczyński – obs. własne). Obawę z kolei budzi perspektywa przenoszenia się ptaków z Wisły na dachy, w konsekwencji doprowadzające to zupełnego zaniku mewy siwej jako gatunku lęgowego w naturalnych siedliskach.

Wędrowki. Migracja wiosenna odbywa się głównie w marcu i na początku kwietnia, natomiast wędrowka jesienna jest bardzo rozciągnięta w czasie, ponieważ dorosłe ptaki przy niesprzyjających warunkach na lęgowiskach mogą rozpocząć migrację już w czerwcu, a ostatnie ptaki mogą wędrować jeszcze w listopadzie (Bukacińska i Bukaciński 2004, Bukaciński i Bukacińska 2003). Na przykład w czasie badań w Puszczy Koziennickiej i okolicach, 2 latach 1989 – 2017 mewa siwa była najczęściej obserwowana w marcu i kwietniu, kiedy średnia wielkość stada wynosiła 6,0 os./spotkanie. Jesienią, w miesiącach lipiec – listopad, stwierdzeń, jak i osobników stwierdzano kilkukrotnie mniej, a średnia

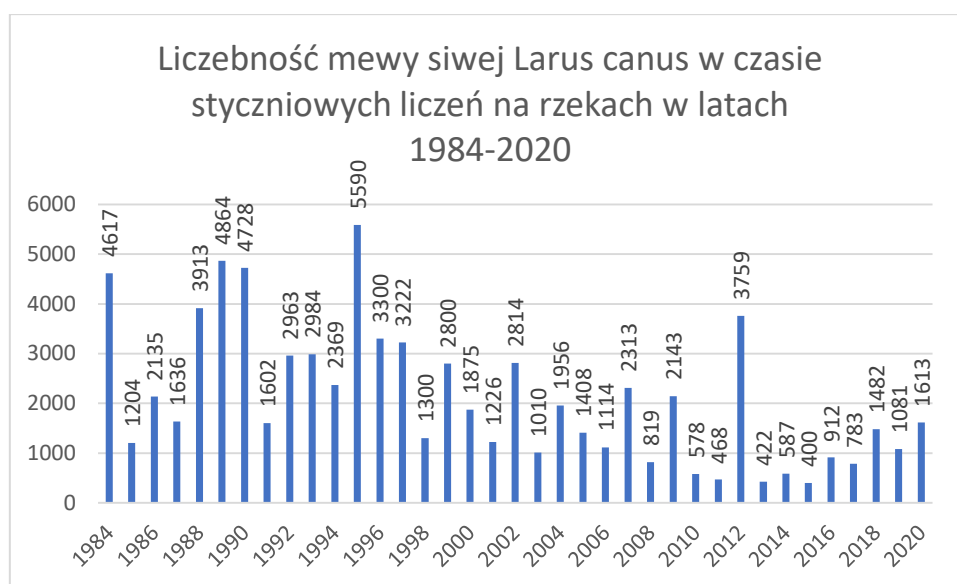
wielkość stada wyniosła 2,4 os./spotkanie (Chmielewski 2020). Goławski (2014) określił porę wiosennego przelotu na marzec i kwiecień z najwcześniejszym stwierdzeniem 4 osobników 19 II 1990, natomiast porę migracji jesiennej na okres lipiec-grudzień, z maksymalną obserwacją 55 osobników w dniu 13 XI 1992 [gdzie te badania i te stwierdzenia były?? Na stawach rybnych w Siedlcach] (Goławski i in. 2002). Dane uzyskane z zaobrazkowanych ptaków świadczą o przemieszczaniu się lęgowych na Nizinie Mazowieckiej na zimowiska głównie do zachodniej Europy, aczkolwiek mała część osobników może zimować w pobliżu lęgowisk (Bukaciński i Bukacińska 2015). W dniu 4 III 2021, a więc na granicy okresu zimowego i wiosennej wędrówki, na noclegowisku na Osadniku Czerniakowskim w Warszawie zebrało się około 5000 mew siwych, tworząc zgrupowanie 48384 osobników, głównie ze śmieszkami *Chroicocephalus ridibundus* i niewielką domieszką dużych mew *L. argentatus* sensu lato (Sidelnik i Rapczyński 2022). Według Kartoteki M-ŚTO największe zgrupowanie w czasie wiosennego przelotu liczyło ok. 1000 osobników 12 III 2014 i dotyczyło osobników przemieszczających się wzdłuż Bugu w Kuligowie, w kierunku noclegowiska na Zalewie Zegrzyńskim (E. Szczepankiewicz). Największe zgrupowanie jesienne to ok. 1300 osobników zebranych na noclegowisku 17 XI 2013 na Z. Zegrzyńskim (E. Szczepankiewicz).

Zimowanie. Na Nizinie Mazowieckiej mewa siwa zimuje głównie w dolinie Wisły i w aglomeracji warszawskiej, co odzwierciedla rycina 1. oparta na liczeniu w styczniu 1995 roku.

Rys. xi. Zimowanie mewy siwej *Larus canus* w styczniu 1995 r.
 — - kontrolowane odcinki rzek, - - - odcinki nie kontrolowane.

Najwyższe zimowe liczebności notowano na noclegowisku na zb. Zegrzyńskim, gdzie zgrupowanie oszacowano na 5000 osobników dwukrotnie: 13 XII 2013 (E. Szczepankiewicz) i 11 II 2022 (J. Rapczyński). Na Ryc. 1. przedstawiono wyniki liczeń przeprowadzanych w połowie stycznia na wszystkich dużych rzekach na Nizinie Mazowieckiej, w latach 1984-2020 (kart. M-ŚTO, Łukaszewicz i in. 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019). Rekordowym rokiem był 1995, kiedy policzono 5590 osobników, natomiast najniższą liczebność 422 osobników odnotowano w roku 2015. Dużą koncentrację 1200 mew siwych zaobserwowano 3.03.1997 na wysypisku śmieci w Łubnej (M. Maniakowski, J. Dyczkowski, R. Tusiński), będącym atrakcyjnym żerowiskiem dla zimujących mew. W tym samym miejscu w latach 2005-2011 rokrocznie liczenie przeprowadzał M. Sidelnik, odnotowując maksymalnie 600 osobników 7.01.2006, a minimalnie 1 osobnika 15.01.2011. Zimujące na Nizinie Mazowieckiej mewy siwe należą w większości do podgatunku nominatywnego, ale regularnie zimuje również *L. c. heinei* (J. Rapczyński – obs. własne). Obrączkowane zimą w Warszawie mewy siwe były wiosną i latem stwierdzane na Białorusi, Łotwie, w Finlandii i Rosji (Warszawski Zespół Obrączkarski TRIDACTYLUS).

Ryc. Xx (1). Liczebność mewy siwej *Larus canus* w czasie styczniowych liczeń na rzekach w latach 1984-2020

Streszczenie. W roku 2022 na Nizinie Mazowieckiej gniazdowało 280-330 par mewy siwej, z czego około 200 par w korycie Wisły, z największą kolonią 45 par na wysokości Magnuszewa. Odnotowano gwałtowny i systematyczny spadek liczebności względem 2641-

2966 par w latach 1981-1982. Wiosenna migracja w marcu i kwietniu z maksymalną koncentracją ok. 5000 os. na przełomie okresu zimowania i przelotu oraz 1000 os. w połowie marca. Jesienna migracja rozciągnięta w czasie nawet od czerwca do listopada z największą koncentracją 1300 w połowie listopada. W okresie zimowym obecna głównie na Wiśle i w aglomeracji warszawskiej, z maksymalną liczebnością 5590 osobników w styczniu 1995 roku.

Jan Rapczyński

Literatura:

Beuch S., Sikora A., Ławicki Ł. 2022. Monitoring Ptaków Wybrzeża i Rzek. W: Chodkiewicz T., Lewandowska J., Wardecki Ł. (red.). Sprawozdanie z prac terenowych i opracowanie wyników uzyskanych w sezonie lęgowym w 2022 roku. Zadanie 1. Monitoring ptaków - prace terenowe i opracowanie wyników. Monitoring ptaków z uwzględnieniem obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000, lata 2021-2022. GIOŚ, Warszawa.

Bukacińska M., Bukaciński D. 2004. *Larus canus* (L., 1758) – mewa pospolita. W: Gromadzki M. (red.). Ptaki. Cz. 2. Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny. T. 7. Ministerstwo Środowiska, Warszawa, s. 166-170.

Bukaciński D., Bukacińska M. 1994. Czynniki wpływające na zmiany liczebności i rozmieszczenie mew, rybitw i siewczek gniazdujących na środkowej Wiśle, Notatki Ornitologiczne 35: 79-97.

Bukaciński D., Bukacińska M., 2003. *Larus canus* Common Gull. W: Parkin D. (red.). Birds of the Western Palearctic Update 5. Oxford University Press, s. 13-47

Bukaciński D., Bukacińska M. 2009. Threatened bird species of the middle Vistula River islands: status, necessity for protection and proposed activities. W: Uchmański J. (red.). Theoretical and applied aspects of modern ecology. Wydawnictwo UKSW, Warszawa, s. 219-239

Bukaciński D., Bukacińska M. 2015. Kluczowe gatunki ptaków siewkowych na środkowej Wiśle: biologia, ekologia, ochrona i występowanie. T. 1. Mewa siwa, *Larus canus*. Monografia. STOP, Warszawa.

Bukaciński D., Keller M., Buczyński A., Bukacińska M. 2017. Awifauna lęgowa koryta środkowej Wisły w roku 2009 – zmiany liczebności i rozmieszczenia w ciągu ostatnich 36 lat. W: Keller M, Kot H., Dombrowski A., Rowiński P., Chmielewski S., Bukaciński D. (red.). Ptaki środkowej Wisły, ss. 31–98. M-ŚTO, Pionki.

Chmielewski S., Iwańczuk C. 1998. Gniazdowanie mewy pospolitej (*Larus canus*) na Pilicy. Kulon 3, 2: 209.

- Chmielewski S. 2020. Mewa siwa *Larus canus*. W: S. Chmielewski, M. Łukaszewicz, J. Tabor, R. Kuropieska, M. Kurowski, M. Molęda, A. Szafranski, C. Iwańczuk, M. Miłkowski, C. Kurys 2020. Ptaki Puszczy Kozienickiej i terenów przyległych. Monografia faunistyczna. Bogucki Wyd. Naukowe, Poznań-Pionki, s. 150–151.
- Chylarecki P., Keller M., Zieliński P., Nowicki W. 1998. Przyrodnicze podstawy opracowania optymalnej koncepcji zagospodarowania obszaru doliny Wisły na odcinku od ujęcia Narwi do stopnia Włocławek. Inwentaryzacja awifauny lęgowej w 1998 r. Mscr. Warszawa
- Dobrowolski K. A. 1958. Rzadkie gatunki ptaków chronionych obserwowane w Wyszogrodzie nad Wisłą. Chrońmy Przyr. Ojcz. 14, 4: 29-33.
- Dombrowski A., Chmielewski S., Bukacinski D., Antczak K., Murawski M., Pagórski P. 2021. Znaczenie koryt największych rzek dorzecza środkowej Wisły dla awifauny lęgowej - zmiany po dwóch dekadach. Orn. Polonica 62: 89-100.
- Głazewska E., Głazewski L., Kot H., Nawrocka B., Nawrocki P., Zyska E., Zyska P. 1985, Wpływ czynników środowiskowych na produktywność populacji mew i rybitw na Wiśle Środkowej w roku 1985 w granicach województwa radomskiego i warszawskiego, Maszynopis dla Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody w Siedlcach, Siedlce.
- Gołowski A. 2014. Awifauna rezerwatu Stawy Siedleckie. (w:) M. Falkowski, K. Nowicka-Falkowska, M. Omelaniuk (red.). Bogactwo przyrodnicze rezerwatu Stawy Siedleckie. Monografia Przyrodnicza. s. 163-196., Siedlce.
- Gołowski A., Sachanowicz K., Rzępała M., Kot H., Tabor A. 2002. Awifauna niełęgowa stawów rybnych w Siedlcach w latach 1971-2000. Kulon 7: 73-102.
- Kasprzykowski Z., Mitrus C. 1997. Gniazdowanie mewy pospolitej (*Larus canus*) w dolinie Dolnej Narwi i Dolnego Bugu. Kulon 2: 67-68.
- Keller M., Chylarecki P., Nowicki W. 1998. Przyrodnicze podstawy opracowania optymalnej koncepcji zagospodarowania obszaru doliny Wisły na odcinku od ujęcia Pilicy do ujęcia Narwi. Inwentaryzacja awifauny lęgowej w 1998 r. Mscr. Warszawa, 38 s.
- Keller M., Bukaciński D., Piotrowska M., Wójciak J. 1999. Przyrodnicze podstawy opracowania optymalnej koncepcji zagospodarowania obszaru doliny Wisły na odcinku od ujęcia Sanny do ujęcia Pilicy. Inwentaryzacja awifauny lęgowej w 1999 r. Mscr. Warszawa.
- Kot H., Głazewska E., Głazewski L. Nawrocki P., Zyska E., Zyska P., 1986, Waloryzacja ornitologiczna Wisły środkowej na odcinku Dęblin-Góra Kalwaria oraz wyniki badań populacyjnych na wybranych gatunkach ptaków w roku 1986, Maszynopis dla Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody w Siedlcach. Siedlce.
- Kurowski M. 1998. Rozpoznanie walorów przyrodniczych gminy Garbatka-Letnisko. Maszynopis UW w Radomiu.
- Luniak M. 1971. Ptaki środkowego biegu Wisły. Acta Orn. 13: 17-113.

- Łukaszewicz M., Kasprzykowski Z., Rowiński P. 2011. Sprawozdanie z akcji zimowego liczenia ptaków w dolinach rzek na Nizinie Mazowieckiej w styczniu 2011 roku. Kulon 16: 135-144.
- Łukaszewicz M., Kasprzykowski Z., Rowiński P. 2012. Sprawozdanie z akcji zimowego liczenia ptaków w dolinach rzek na Nizinie Mazowieckiej w styczniu 2012 roku. Kulon 17: 143-151.
- Łukaszewicz M., Rowiński P. 2013. Sprawozdanie z akcji zimowego liczenia ptaków w dolinach rzek na Nizinie Mazowieckiej w styczniu 2013 roku. Kulon 18: 157-165.
- Łukaszewicz M., Rowiński P. 2014. Sprawozdanie z akcji zimowego liczenia ptaków w dolinach rzek na Nizinie Mazowieckiej w styczniu 2014 roku. Kulon 19: 188-196.
- Łukaszewicz M., Rowiński P. 2015. Sprawozdanie z zimowego monitoringu ptaków na obiektach wodnych Niziny Mazowieckiej w styczniu 2015 roku. Kulon 20: 190-198.
- Łukaszewicz M., Rowiński P. 2016. Sprawozdanie z zimowego monitoringu ptaków na obiektach wodnych Niziny Mazowieckiej w styczniu 2016 roku. Kulon 21: 135-144.
- Łukaszewicz M., Rowiński P. 2017. Sprawozdanie z zimowego monitoringu ptaków na obiektach wodnych Niziny Mazowieckiej w styczniu 2017 roku. Kulon 22: 157-171.
- Łukaszewicz M., Rowiński P. 2018. Sprawozdanie z zimowego monitoringu ptaków na obiektach wodnych Niziny Mazowieckiej w styczniu 2018 roku. Kulon 23: 186-201.
- Łukaszewicz M., Rowiński P. 2019. Sprawozdanie z zimowego monitoringu ptaków na obiektach wodnych Niziny Mazowieckiej w styczniu 2019 roku. Kulon 24: 101-117.
- Łukaszewicz M., Rowiński P. 2021. Sprawozdanie z zimowego monitoringu ptaków na obiektach wodnych Niziny Mazowieckiej w styczniu 2021 roku. Kulon 26: 83-94.
- Neumann O. 1918. Einiges aus der Ornithologie Polens. J. Orn. 66, 2: 237-238.
- Rzępała M., Kasprzykowski Z., Gołowski A., Górski A., Dmoch A. 1999. Awifauna Doliny Dolnej Narwi. Not. Orn. 40: 23-44.
- Sidelnik M., Rapczyński J., 2022. Rekordowa koncentracja noclegowa śmieszki *Chroicocephalus ridibundus* w Warszawie. Ornithologica 63: 67-71.
- Sikora D., 2011, Nietypowa kolonia śmieszek *Larus ridibundus* w Warszawie. Kulon 16: 121-123.
- Stolarz P., Nowicki W. 1999. Nietypowa lokalizacja lęgu mewy pospolitej *Larus canus* w Warszawie. Kulon 4: 81-82.
- Sumiński S. M., Tenenbaum Sz. 1921. Przewodnik zoologiczny po okolicach Warszawy. Wyd. M. Arct., Warszawa.
- Taczanowski W. 1882. Ptaki krajowe, t. 1-2. Wyd. Akad. Umiej., Kraków
- Wesołowski T., Głazewska E., Głazewski L., Nawrocka B., Nawrocki P., Okońska K. 1984. Rozmieszczenie i liczebność ptaków siewkowatych, mew i rybitw gniazdujących na wyspach Wisły środkowej. Acta Orn. 20, 2: 159-185.

Węgrzynowicz A. 2018. Występowania ptaków wodno-błotnych na efemerycznym zbiorniku śródpolnym pod Zakroczymiem (Nizina Północnomazowiecka). Kulon 23: 144-149.